

ESKİ TKP VE HAYAL DÜNYASI

11 Eylül 2024

Yıldırım Koç

Atatürk döneminde eski TKP, Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihinde, gerek üye sayısı ve kitlelerle ilişkileri, gerek toplumsal ve siyasal gelişmeleri etkileyebilme açısından son derece zayıf ve güçsüz bir yapılanmadı. İdeolojik çalışmaları da (kadrolarının önemli bölümünün Sovyetler Birliği'nde KUTV'daki eğitimlerine rağmen) çok sığdı ve büyük çoğunlukla Komintern kaynaklarındaki tespitlerin tekrarlanmasından ibaretti. Eski TKP'nin önder kadroları Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve siyasal durumunu doğru olarak analiz edemiyor, "gönüllerinden geçeni" gördüklerini sanıyorlar ve (Sovyetler Birliği ve Komintern'den gelen talimatlar temelinde) ona göre politika belirliyorlardı. Eski TKP'nin faaliyetlerinin hemen hemen tamamı devlet tarafından izleniyordu. Bu dönemde birkaç yıllığına belli bir güce eriştiği tek olay, TKP ile ilişkilerin gizli olarak sürdürüldüğü Amele Teali Cemiyeti'ydi.

Eski TKP'nin önder kadroları, somut şartların somut tahlilini yapmak yerine, güçlerini olağanüstü abartma eğilimindeydi. Bu tavır, belki de Sovyetler Birliği ve Komintern'e "güçlü bir TKP" görüntüsü vererek daha fazla destek ve kaynak almaya da yönelikti. Türkiye'deki Komintern temsilcilerinin yetersiz olduğu durumlarda bu çaba herhalde bazen başarıya da ulaşmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında yönetici kadronun Bolşevikliğe kısa bir süre olumlu bakmış olması da bu abartmanın nedenlerinden biri olabilir.

Mitolojide Procrustes diye biri vardır. Kendisine Polypemon, Damastes veya Procoptas da deniyormuş.

Procrustes, Yunan mitolojisinde bir kişidir. Poseidon'un oğlu olduğuna inanılıyormuş. Procrustes'in Atina yakınlarında bir hanı varmış. Yoldan geçenleri handa geceleme davet edermiş. Yolcuları yatırdığı bir de yatak varmış. Eğer yolcunun boyu yataktan kısa gelirse, yolcunun vücudunu gerdirerek boyunu yatağa yetecek biçimde uzatırmış. Eğer yolcunun boyu yataktan uzun gelirse, fazlalıkları kesermiş. Bu uygulama, Theseus'un hana gelmesine kadar sürmüştü. Theseus, bu kez Procrustes'i bu yatağa yatırıp boyunu yatağa göre uydurmuş.

Efsane burada bitiyor.

Ancak somut şartların somut tahlilini yapmak yerine, gerçekleri hanındaki yatağa yatırıp yatağın boyutlarına uyduran çok sayıda Procrustes hâlâ var. O zaman gerçekler gerçek olmaktan çıkıyor. Sonunda bunu yapanı da o yatağa yatırıp, yatağın boyutlarına uyduruyorlar.

Bilal Şen, anılarında şöyle bir değerlendirme yapıyor:

"Arşiv çalışmalarım süreci içinde bende oluşan bir kanıyı da ak kağıt üzerine kara yazı olarak aktarmak istiyorum. TKP içindeki muhalefetin ve aydın düşmanlığının kaynağını KUTV ve öteki Sovyet okulları oluşturmuş. Bu okullarda, devrim yapılmasının son çözümlerinde iradeye, isteğe bağlı olduğu kanısı yaratılmış, yani Marksizm diye idealizm öğretilmiş." (Akbulut, Erden – Tosun, Ersin, Bilal Şen, Anılar-Notlar, Genişletilmiş 2. Baskı, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2008;146)

1919 yılında Bolşevikler İstanbul'a bazı Bolşevikleri göndererek orada bir parti kurmaya çalıştı. 19.6.1919 tarihinde "İstanbul Bolşeviklerinin Rusya Şuralar Hükümetinin Komünist Bolşevik Moskova Merkez Komitesi'ne raporu"nda şöyle hayalci değerlendirmeler yer alıyordu:

"Ordunun kısm-ı a'zamı (büyük bölümü,YK) Bolşeviklik alemine doğru yürümekte olduğundan bizzat müşahede ediyoruz. Çünkü evvel emirde Türkiye hükümeti yani Türk kabinesi orduda mevcut zabitan ve efradına bakmıyor. Ve sahip çıkamıyor. Bu hal karşısında kalan fakir zabitan ve asker sefalet içindedir. Sefalet içerisinde kalan orduda Bolşevizm propagandası bütün manasıyla icra-yı nüfuz etmektedir. (...) Bolşevizm sözleri asker arasında alenen söyleniliyor. Türkiye'nin zabitanı demek kısm-ı a'zamı fakirlerden müteşekkil; şeref ve tantanalar için orduda hizmet eden burjuva ailelerine mensup zabitan pek azdır." (Erden Akbulut-Mete Tunçay, İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, 1. Cilt, 1919-1923, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012;37)

Aynı ekibin 28 Haziran 1919 tarihli mektubunda da şöyle deniyordu: "İstanbul'da ve hatta bütün Türkiye'de anasırı gayr-i müslime (gayrimüslim ögeler, YK) ve zenginler müstesna olmak şartıyla zabitan, asker ve hemen umum köylü ve işçiler Bolşevizmi hatta rüyalarında dahi severek sayıklıyorlar ve dört gözle bu idareyi beklemektedirler. Yani Türkiye'de inkılâp ihzarı (hazırlaması, YK) gayet kolaydır." (Akbulut-Tunçay,2012;38)

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin "Türkiye Komünist Teşkilatlarının Bakü'de Yapılan Birinci Kongresi Hakkında Rapor"unda da şu iyimser ortam anlatılıyordu: "Kısa süren propaganda ve ajitasyon faaliyeti neticesinde, Türkiye'nin en ücra köşelerinden bile işçi ve köylüler bolşevizmi tek kurtarıcı güç olarak görmeye başladı ve kendi teşkilatlarını kurdu." (Demirel, Yücel (çev.), TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-1, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2004;17)

Mustafa Suphi tarafından Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Ankara'ya gönderilen Süleyman Sami'nin Anadolu gözlemleri de şöyleydi: "Türkiye hakkında mütalaatım (tetkiklerim, YK): Bütün Anadolu'yu gezdim. Ahali Bolşevikliği tatlı tatlı dinliyor. Aman bize gelin diyorlar." (Demirel,2004;55)

TKP Merkez Komitesi'nin Türkiye'de gelişen olaylarla ilgili 12 Ekim 1920 tarihli raporunda şu değerlendirme bulunuyordu:

"İşçiler ve emekçi halk, hatta alt düzey subay ve memurlar bolşevizme karşı çok derin sempati duyuyor. Yürüttüğümüz propaganda ve ajitasyon sayesinde değişik sosyalist ve komünist gruplar, Türkiye Komünist Partisi etrafında toplanıp birleşiyor. İşçi Köylü Sosyalist Partisi de temsilcilerini gönderip bizimle birleşti. Kuşkusuz, bizler emekçi halkın bolşevizme olan sempati ve sevgisi sayesinde, Anadolu'da sosyal devrimin zaferinin eşliğinde bulunuyoruz." (Demirel,2004;112)

"Anadolu'nun emekçi halkı bolşevizmi kendisi için kurtarıcı güç olarak görüyor, ona inandığından, bu gücü Anadolu'ya getirenler, onun için değerli olacaktır. Bu sebepten dolayı, Türkiye'ye para, silah askeri teçhizat olarak ve başka şekillerde yapılan maddi yardım, Türkiye Komünist Partisi'nin elinden geçmeli ya da öyle görülmelidir. Bu husus partimizin halk arasında, milliyetçi, Kemalist ve diğer güçler arasındaki durumunu güçlendirebilir. Türkiye'ye maddi yardım davasında aracı olarak partimiz, silahların er

ya da geç komünistlerin çetin mücadele etmek zorunda kalacağı gerici güçlerin eline geçmesini engelleyecek, silahların ikinci derece teşkilatların eline geçmesine son verecek ve emekçi halkın maddi ve manevi gücünü arttıracaktır.” (Demirel,2004;114-115)

Türkiye İştirakiyun (Komünist) Teşkilatı Merkezi Heyetinin ve Bakü Komitesinin fikirlerini Neşreden” Yeni Dünya Gazetesi’nin 22 Temmuz 1920 tarihli 6-54 sayılı nüshasında “Şarkî Anadolu’da İnkılâp Hareketleri” başlıklı yazıda Anadolu’daki durum şöyle anlatılıyordu:

“Anadolu’da: Anadolu’da inkılâp ruhu büyük tesirler vücuda getirmiştir. Anadolu hakikaten rençber proletaryası inkılâbının arifesindedir. (...) Rize ve Trabzon ve bütün Lazistan şehirlerinde dahi aynı suretle büyük bir inkılâp harekâtı vardır. (...) Bayburt ve Gümüşhane etrafında da hâkezâ (böyle, YK) inkılâp teşkilâtları vardır. Emperyalist muharebelerden kurtulmuş olan Bayburt ve Gümüşhane işçi ve rençberleri hayat ve maiyetlerini yeni bir surette tanzim etmekte ve faaliyetlerini de arttırmaktadırlar.

“Umûmiyetle Anadolu harekât-ı inkılâbiyesi hakkında denilebilir ki büyük bir intizâm içinde ilerliyor ve bilhassa her şeyden ziyade halifesiz, padişahsız yaşayan cemaat daha ziyade müteşebbis daha ziyade müstakil ve daha cevval bulunuyor. Bütün Anadolu inkılâp yurdu olmuştur. Ordu inkılâp ordusudur. Ve her suretle bütün intizârları (beklentileri, YK) Savet Rusya’sıyla alâkaya girişip sıkı ittifak akdetmektir. Şâyân-ı kayıttır ki Erzurum’a doğru giderken Anadolu rençberleri beşâsetle (güler yüzle, YK) yanımıza gelerek ‘İşte, işte, Rus arkadaşlar bize imdada geldi. Rus arkadaşlar bize büsbütün yakın bir yerdeler’ deyip bağıryorlar. Bu gösteriyor ki onlar hakikaten Türkiye’de Savet hükûmetine meyyaldirler.” (Akal, Emel-Mustafa Çulfaz, Yeni Dünya Bakü Sayıları, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul,2022; s.112-113)

“Bütün Anadolu’yla beraber Kafkasya’nın Ermenistan hissesi, Gürcistan’da proletarya inkılâbına doğru bir defa kırmızı bayrağını kaldırmışlardır. Bu bayrak inmeyecek, bu bayrak yükselecektir.” (Akal-Çulfaz,2022;114)

Yeni Dünya Gazetesi’nin 22 Temmuz 1920 tarihli 6-54 sayılı nüshasında “mesul tahrir heyeti” imzalı “Anadolu Ahvâli” yazısında Anadolu’daki durum şöyle anlatılıyordu: “Şehirlerde şûralar teşkil olunmuş ve köylerin birçoğu artık iştirâk ve tasarrufât (sofulaşma, YK) usulüyle idare olunuyor. Komünist fırkası muhkemleşip gün günden zahmetkeş (sıkıntı içindeki, YK) ahâlinin büyük rağbet ve teveccühünü kazanmaktadır.” (Akal-Çulfaz,2022;120)

Türkiye Komünist Partisi Genel Merkezi’nin Rusya Sosyalist Federe Cumhuriyeti Türkiye Temsilcilerine 4/5 Ekim 1920 tarihli yazısında “ordunun neredeyse hazırlandığı”nın bile ileri sürülebildiği bir iyimserlik söz konusuydu:

“Burjuva ve emperyalist hükûmetin çıkardığı bütün engellere karşın 14 Temmuz 1920’de hükûmetten gizli olarak kurulan Türkiye Komünist Partisi şimdiye kadar gizli (kulaktan kulağa) propaganda yoluyla bir taraftan işçi ve köylüler arasında, öte yandan askerler arasında, Bolşevizmin önemini anlatmaya çalıştı. Güçlülere karşın parti beklenenin üstünde sonuç aldı, bu arada, orduyu, neredeyse hazırladı. Türkiye Komünist Partisi, propaganda için gerekli para ve araçları sağlayabilmiş olsaydı, bugün etkisini Anadolu’nun en ücra köşelerine kadar yaymayı başarmış olacağını unutmuyor.” (Erden

Akbulut – Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007;133*)

Şefik Hüsnü'nün Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne 15 Kasım 1923 tarihli raporunda komünistlerin yargılanması şu şekilde anlatılıyordu:

*“Mahkememiz kamuoyunun ve özel olarak da emekçi kitlelerin canlı bir biçimde ilgisini çekti. İstanbul gazetelerinin büyük bölümü, fikir hürriyeti adına, bizi müdafaa etti. Duruşmaların ayrıntıları, basında geniş ölçüde yorumlandı. Hakim önüne çıktığımız günler, dinleyici sıraları, Türkiye'nin hiç de alışık olmadığı biçimde, kalabalıkların istilasına uğruyordu. Hukuk Fakültesi'nden bazı profesörler avukatlığımızı üstlendi. Son duruşmada, mahkeme mevzuata rağmen kovuşturmayaya yer olmadığı kararını açıklayınca, serbest kalmamız çığgın bir tezahüratla karşılandı. Alkışların arasında ‘Yaşasın komünistler!’ çığlıkları duyuluyordu.” (Akbulut, Erden-Mete Tunçay, *Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925, Yordam Kitap, İstanbul, 2020;376*)*

1927 yılında başlayan tutuklama sonrasındaki yargılama sırasında Şefik Hüsnü'nün 31 Ocak 1928 günü eşi Leokadya'ya yazılmış gibi sunulan ve gerçekte Baytar Ali Cevdet'e yazılan mektubunda da olağanüstü abartılı bir anlatım söz konusuydu:

“Siyasi kanaatlerimi ve sarsılmaz mücadele azmimi açık bir biçimde dile getirmemin ertesi günü, İstanbul emekçileri, adalet sarayının önündeki meydana büyük bir gösteri düzenlediler. Daha sabahın saat sekizinde en az üç bin işçi o büyük meydana toplanmış ve geçerken bizi alkışlamaya hazırlanıyordu. Polis onları zapturapt altında tutmakta zorlanıyordu ve bizi Adalet Sarayı'na gizlice sokmak zorunda kaldılar. Bununla birlikte uzaktan bizleri fark eden kitle ‘yaşasın’ çığlıkları attı. Avukatlarımız daha sonra bize dağılması oldukça uzun süren bu kalabalığın arasından geçmek için oldukça zorlandıklarını anlattılar. (...) İki duruşmada hemen hemen üç saat boyunca konuştum. Sözlerim, genel olarak tüm kamuoyu ama özellikle de işçi çevreleri üzerinde olağanüstü olumlu bir etki yarattı. (...) Belgeler arasında bulunmuş ve burjuva devriminin hali hazırdaki aşaması hakkında bir inceleme yazmak amacıyla bir dizi sosyal, politik ve ekonomik sorun hakkında fikirlerimi kısaca çarpıcı gözlemler halinde yazıya döktüğüm bir tür çalışmanın duruşmada okunması, gayri memnun kitleler arasında adeta mucizevi bir etki doğurdu. (...) Bu yargılamanın bir bilânçosunu çıkartacak olursak, - herkesin üzerinde mutabık olduğu gibi- bu davanın olumlu kazanımları zararlı etkilerinden çok daha fazla olmuştur. Türkiye'de komünist propaganda hiçbir zaman böylesine geniş bir ölçekte yapılamamıştı. Komünizm hakkındaki her türlü tereddüt ortadan kalktı. Tüm emekçi kitleler, komünizmde onların yararı dışında bir şey olmadığını kavradılar. İşçi sınıfının devrimci bir partisinin zorunluluğu onların gözünde belirdi.” (1928 TKP Davası, der. Emel Seyhan Atasoy, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2008;146-148)

Bu alıntılar, (Amele Teali Cemiyeti aracılığıyla kısa süren bir dönem dışında) kitlelerle ilişkisi hemen hemen hiç olmayan eski TKP'nin mevcut durumu nasıl abarttığının örnekleridir. Bu abartının bir nedeni moral sağlamakken, diğer neden Komintern ve Sovyetler Birliği'nin eski TKP'ye daha fazla kaynak temin etmesi çabası olabilir. Ancak eski

TKP yöneticileri, mitolojideki Procrustes'in yatağına yatırdıkları gerçekleri uzatabilmek için epeyce uğraşmışlar. Somut şartların somut tahlili yerine yapılan bu hayalci değerlendirmeler temelinde belirlenen politikaların, ufak bir grubun tüm çabalarına karşın, büyük bir başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmazdı. Hayattan kopanları hayat cezalandırdı.